

Aktif İstihdam Politikası Olarak Toplum Yararına Programlar: Tokat İli Araştırması

Umur Aşkın^{a*}, Elif Özlem Aşkın^b

^a Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Taşlı Çiftlik Yerleşkesi, Tokat, 60150, TÜRKİYE. e-posta: umur.askin@gop.edu.tr ORCID: orcid.org/0000-0001-8456-2411

^b Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Taşlı Çiftlik Yerleşkesi, Tokat, 60150, TÜRKİYE. e-posta: elifozlem.ozcatal@gop.edu.tr ORCID: orcid.org/0000-0001-7737-5810

MAKALE BİLGİSİ

Geliş Tarihi: 21.02.2017
Kabul Tarihi: 17.05.2017
Çevrimiçi Kullanım Tarihi: 02 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:
İşsizlik, Aktif İstihdam Politikaları, Toplum Yararına Programlar, İkame Etkisi, Tokat

ÖZ

İşsizlik, çözüm bekleyen en önemli sosyal sorunlardan birisidir. Dünya genelinde istihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması amacıyla aktif istihdam politikaları (AİP) uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Toplum yararına programlar (TYP), Türkiye’de de işgücünün niteliklerini geliştirmek, istihdam edilebilirliklerini arttırmak ve işsizliğini azaltmak amacıyla yürürlüğe konulan aktif istihdam politikalarından birisidir. Bu çalışmada, AİP kapsamında uygulanan TYP’nin işsizlik sorununun çözümünde etkileri Tokat ilinde incelenmiştir. Araştırma, Tokat merkezde uygulanan TYP projelerine katılan ve kolayda örnekleme yöntemi seçilen 283 kişiyle yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen anket çalışmasına dayanmaktadır. Araştırma bulgularına göre Tokat’da istihdamı arttırmaya, işsizliği azaltmaya yönelik olarak uygulanan TYP’nin etkisinin çok zayıf,-sınırlı olduğu, amacına ulaşamadığı, ikame, atıklarınca etkileri gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. TYP’nin işsizlikle mücadeledeki başarısı, diğer AİP uygulamalarıyla ve ekonomide yeterince açık işlerin yaratılmasını sağlayacak makro-ekonomik politikalarla birlikte uygulanmasına bağlıdır.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Public Work Programs Use as Active Employment Policy: Tokat Province Survey

---

ARTICLE INFO

Received: 21.02.2017
Accepted: 17.05.2017
Available online:
02 October 2017

Keywords

Unemployment, Active Employment Policies, Public Work Programs, Substitution Effect, Tokat

ABSTRACT

Unemployment is one of the most important social problems to be solved. It is seen that the implementation of active employment policies (AEP) has become the foreground in order to increase employment and to reduce unemployment worldwide. Public work programs (PWP) are also one of the active employment policies in Turkey to improve the qualifications of the workforce, increase employability and reduce unemployment. In this study, the effects of the PWP were researched on the unemployment problem, in Tokat province. The research is based on a questionnaire survey conducted by face to face interview with 283 people who participated in PWP projects implemented in Tokat center and sampling method was easily selected. According to findings, it has been determined that the effects of PWP applied to increase employment and to reduce unemployment is very weak, it is limited, it cannot reach its purpose, it has negative consequences such as substitution, carousel effects. The success of the PWP in the struggle against unemployment depends on its implementation with macroeconomic policies and other AEP practices and macroeconomic policies that will ensure that the economy create sufficiently jobs.

---

1. Giriş

Ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri ile çok boyutlu niteliği olan işsizlik, Dünya’da ve Türkiye’de çözüm bekleyen en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Türkiye’de 2015 yılı itibarıyla işgücünün genel işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,4 puanlık artışla %10,5’e yükselmiştir. Açık işsizliğin gerçek boyutlarını görmek açısından önemli olan tarım dışı işsizlik oranı ise bir önceki yıla göre artarak %12,4 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın çalışma çağındaki nüfusun (15-64 yaş grubu) ancak yarısının bir işi vardır ve bunların % 33,6’sı kayıt dışı istihdamdadır (TÜİK, 2016). İşsizlik ve istihdam güvencesi olmadan, sosyal güvenlikten yoksun işlerde çalışanların kayıt dışı istihdam oranlarının yüksekliği, işsizlik tehdidi altındaki nüfusun büyüklüğünü göstermektedir.

Türkiye’de işgücü piyasasında yüksek işsizlik ve düşük istihdama katılım oranları bakımından bu mevcut olumsuz durumu işgücü lehine değiştirebilmek için etkili istihdam olanakları tasarlamak ve geliştirmek çabaları artmıştır. Bu doğrultuda işgücünün niteliklerini geliştirmek, istihdam edilebilirliklerini arttırmak ve işsizliğini azaltmak amacıyla yürürlüğe konulan aktif istihdam politikaları (AİP)ndan birisi olan Toplum Yararına Programlar (TYP), Türkiye’de kamu istihdam hizmeti veren Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından yoğun olarak uygulanmaktadır.

Türkiye’de Sanal (2014)’ın TYP’nin etkinliği ve Gün (2013)’ün TYP’yi betimleyici çalışmaları dışında TYP’yi konu edinen çalışma bulunmamaktadır. Çalışmada, ülkemizde uygulanan aktif istihdam politikalarından biri olan TYP’nin işsizlik sorununun çözümündeki etkilerinin Tokat ilinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, aktif istihdam politikası olarak TYP’nin işgücünün istihdam edilebilirliğinde ve işsizliğin azaltılmasında etkili olup olmadığı sorgulanmıştır. Türkiye’de TYP’nin işsizlik üzerindeki etkileri konusunda çok sınırlı ampirik araştırma mevcuttur. Bu nedenle, çalışma Tokat ilinde işsizliği azaltmada TYP’nin etkisini ortaya çıkararak; konusu bakımından Türkçe sosyal bilim literatürü için sayılı araştırmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu açıdan çalışma, yapılacak yeni araştırmalara temel teşkil edebilecektir. Araştırma bulgularının, işsizliğin azaltılmasına yönelik proje ve politikalar üretmeyi planlayan yerel ve ulusal düzeyde politika yapıcılara önemli bilgiler sağlayabileceği düşünülmektedir. Çalışmada alan araştırması kapsamında TYP projelerine katılan 283 kişi (129 kadın, 154 erkek) ile yapılan anket çalışması sonucu elde edilen verilerin analiz sonuçları sunulmaktadır.

2. Toplum yararına programlar

Dünya genelindeki uygulamalara bakıldığında, istihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması amacıyla uygulanan ve gittikçe önemi artan istihdam politikaları olarak aktif istihdam politikalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu politikaların temel amacı, işsizlere sadece gelir desteği sağlamak yerine onların çalışma yaşamına girişlerini kolaylaştırmaktır. Öncelikli hedef kitlesi; uzun dönemli işsizler, genç, kadın, göçmen ve engelli işsizler gibi işgücü piyasasında iş bulma şansları zayıf olan dezavantajlı gruplardır (Uşen, 2007, s. 66). AİP, kamu istihdam hizmetleri, işgücü eğitim programları ve iş yaratma programları olarak üç grupta sınıflandırılmaktadır. Toplum yararına programlar (kamu yararına çalışma programları) AİP içerisinde talep yönlü iş yaratma politikalarının bileşenlerindedir. Hedef kitlesi işgücü piyasasının en dezavantajlı grupları içinde yer alan işsizlerden oluşan kamu yararına çalışma programları, kamuda yaratılan işlerde işsizlerin belirli bir süre çalışmaları sağlanarak, işsizlere çalışma deneyimi kazandırmak, onları çalışmanın gerektirdiği disiplin ve işleyişe alıştırmak, düzenli bir istihdama geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla geliştirilmiş programlardır (Meager-Evans, 1998, s. 41). Bu programlar doğrudan iş yaratma amaçlı, talep yönlü bir program olarak kamuda belirli süreli işlerin yaratılması yoluyla işsizlerin istihdam edilmesine yöneliktir. İşgücü piyasasında dezavantajlı gruplar içinde yer alan işsizlerin, yaratılan işlerde belirli bir süre çalışmaları sağlanarak, çalışma hayatı ile bağlarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu programlar yoksulluğun ve işsizliğin yüksek olduğu bölgelerdeki tüm işsizleri de kapsama alma amacı taşıyabilmektedir (Dejardin, 1996, s. 1-2). Programlar, özellikle ekonomik durgunluk veya kriz dönemlerinde artan işsizlik ve yoksulluğun şiddetinin azaltılmasına yönelik olarak da uygulanmaktadır (Dar-Tzannatos, 1999, s. 17,19; Meager-Evans, 1998, s. 41).

TYP projeleri ile işsizler için kamu sektöründe geçici iş olanağı sağlamak için yaratılan işler, genellikle altyapı (yol, enerji hatları, baraj yapımı gibi), çevre koruma ve iyileştirme, kamuya açık

mekanların bakım ve onarımı, sağlık ve refah hizmetleri, belediye hizmetleri gibi alanlardadır (Dar-Tzannaos, 1999, s. 17). Bu işlerin özelliği kamunun iş yaratma amacı ve müdahalesi olmasaydı, normal koşullarda oluşmayacak işler olmasıdır (Kapar, 2005, s. 162). Bu uygulama çerçevesinde açılan işlerin yeni olmasına ve bunların özel sektör işlerini ortadan kaldırmamasına özen gösterilir (Brodsky, 2000, s. 34; Biçerli, 2005, s. 8). Kamu istihdam programları ile işsizlerin, özel sektörün yerine getiremediği piyasa dışı, topluma yararlı işleri yaparak gelir desteği sağlamalarının (Kapar, 2005, s. 162) yanı sıra işsizlere geçici bir istihdam ve kısa süreli bir güvenlik ağı sağlama işlevleri de bulunmaktadır (Dar-Tzannaos, 1999, s.17). Programlar çoğunlukla kamu kesiminde ya da gönüllü faaliyet alanlarında yaratılan işleri kapsamakla birlikte, özel sektör işletmelerini de kapsayabilmektedir.

Çeşitli ülkelerde uygulanan TYP, uzun süreli işsizler başta olmak üzere diğer dezavantajlı grupları ve işsizlik sigortasından yararlanma süresi bitenleri kapsama almaktadır. Uygulanan programlara yönelik yapılan araştırmaların çoğunluğunun ortak bulguları; programların uzun vadeli işsizliği azaltmada önemsiz bir etkisinin olduğunu, katılımcılar için sürdürülebilir istihdam olanakları sağlamadığını, işsizlerin işgücü piyasası ile bağlarının güçlenmesinde kalıcı bir etki yaratmadığını ortaya koymaktadır (Kluve, 2016, s. 13-27; Tanzam ve Gutierrez, 2015; Brown ve Koettl, 2015; Martin, 2015; Kluve, 2014; Card vd., 2010, s. 18; Nie ve Struby, 2011, s. 43; Boone ve Ours, 2009, s. 309; Crisp ve Letcher, 2008, s. 15; Dar-Tzannatos, 1999, s.17-19). Programlara katılanlar genelde ev temizliği, çocuk bakımı, bahçe işleri, peyzaj düzenleme gibi işgücü piyasasında konumlarını güçlendirmekten uzak işlerde çalıştırılmaktadır. Bu nedenle programlar kapsamındaki işlerin gerektirdiği niteliklerin düşük olduğu, bunun da programlara katılanların istihdam edilebilirliğini geliştirmediği, piyasada sürekli işlerde istihdam edilme şanslarını azalttığı ifade edilmektedir (Meager-Evans,1998; Biçerli, 2005, s. 10). Yine kamu çalışma programlarının, diğer aktif programları uygulamaya göre maliyetli olduğu, programların kamu ve özel iş yerlerinde işten çıkarmalara ve daha az yeni işin yaratılmasına neden olduğu, düzenli işlerin azaldığı, kamu tarafından desteklenmiş düzensiz işleri arttırdığı, programlar bittiğinde katılımcıların sürekli işlere geçişinde olumlu katkısının olmadığı belirtilmektedir (Kapar, 2005, s.164-165; Dar ve Tzannatos, 1999, s. 17-18).

3. Türkiye’de toplum yararına programlar

Türkiye’de işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılmasında etkin bir araç olarak AİP’e verilen önem 2001-2005 dönemini kapsayan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi ile birlikte artmıştır (KEİG, 2013, s. 18).

İşsizliği azaltmak için yürürlüğe konulan aktif istihdam politikası araçlarından birisi olan TYP, Türkiye’de kamu istihdam hizmeti veren İŞKUR tarafından yoğun olarak uygulanmaktadır. Bu programlar, ülke genelinde işsizliği ve özeldede dezavantajlı gruplar kapsamında, kadınların, uzun süreli işsizlerin, gençlerin, yaşlıların ve engellilerin işsizliğini azaltma hedefine yönelik olarak uygulanmaktadır. Bu programlarla işsizlerin kamu yararına bir iş veya hizmette çalışmaları yoluyla, işsiz katılımcılara geçici iş olanakları ve gelir desteği sağlanmakta, çalışma alışkanlık ve disiplininden uzaklaşmaları engellenerek işgücü piyasasına uyumlarının gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır.

Bu uygulama, ülkemizde ilk olarak özelleştirme sonucu işsiz kalanları kapsama alan bir program ile başlamıştır¹. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerinden olumsuz etkilenen Sakarya, Bolu, Düzce, Yalova ve Kocaeli illerinde 4.605 kişiyi kapsayan 140 TYP projesi ikinci program olarak uygulanmıştır (Tunalı, 2004, s. 102).

Bu iki programla başlayan TYP, bugüne kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak devam etmiştir. 2003 tarihli 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu ile TYP, kurumun faaliyetlerinden birisi olarak aktif işgücü programları (İşgücü Uyum Hizmetleri) başlığı altında, işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde ve yerlerde toplum yararına çalışma programları düzenlenmesi belirtilmiş; bu programların usul ve esaslarının yönetmelikle belirleneceği ifade edilmiştir. Bunu takiben 31.12.2008

¹ Amacı, doğal felaketler, ekonomik krizler, özelleştirme nedeniyle işten olma gibi durumların istihdam üzerinde yarattığı olumsuz sonuçların, belirli bir hedef grubu oluşturan insanlara geçici istihdam –en fazla 6 ay süreyle– sağlanarak hafifletilmesi olan TYP kapsamındaki, geçici istihdama yönelik bu ilk program 36 proje aracılığıyla 846 kişiyi kapsamıştır.

tarihli ve 27097 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye İş Kurumu İşgücü Uyum Hizmetleri Yönetmeliği ile de TYP'nin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir². 2008'de yürürlüğe giren Türkiye İş Kurumu İşgücü Uyum Hizmetleri Yönetmeliği'nde 30.10.2011 tarihli ve 28100 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik değişikliği ile TYP kapsamında sağlanacak geçici istihdam süresi 6 aydan 8 aya, bunu takiben 29.06.2012 tarihli ve 28338 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik değişikliği ile de bu süre 9 aya çıkarılmıştır.

2008 tarihli yönetmelik 12.03.2013 tarihinde, 28585 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandığı üzere yürürlükten kaldırılmış ve yerine 2013 tarihli Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği uygulamaya sokulmuştur³. Programın hedefi, işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde veya yerlerde doğrudan veya yüklenici eli ile toplum yararına bir iş veya hizmetin gerçekleştirilmesi yoluyla özellikle istihdamında zorluk çekilen işsizlerin çalışma alışkanlık ve disiplininden uzaklaşmalarını engelleyerek işgücü piyasasına uyumlarını gerçekleştirmek ve bunlara geçici gelir desteği sağlamaktır (Mad.62). TYP kapsamındaki işler çevre temizliği, kamusal altyapının yenilenmesi, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda çevre düzenlemesi, bakım onarım ve temizlik işleri yapılması, restorasyon, tarihi ve kültürel mirasın korunması, ağaçlandırma park düzenlemeleri, vadi-dere ıslahı, erozyon engelleme çalışmaları gibi alanlardaki işlerdir (Mad.65). Bu programdan yararlanma süresi 9 ay olup, katılımcıların programa başladığı tarihten 12 ay sonra yeniden yararlanma hakkı vardır, TYP'nin aynı kurum/kuruluşla yeniden düzenlenmesi halinde işbirliği yapılan kurum/kuruluşun olumlu görüşü ve il müdürlüğünün onayı ile katılımcılar TYP'den tekrar yararlanabilir (Mad.66). TYP'dan yararlanma şartları İŞKUR'a kayıtlı işsiz olmak, 18 yaşı tamamlamış olmak, emekli, malul, dul ve yetim aylığı almamak, açık öğretim öğrencisi hariç öğrenci olmamak, herhangi bir sosyal yardım almamaktır (Mad.67). Katılımcı seçiminde İl Müdürlüğü noter kurası veya liste yöntemini kullanabilir ya da katılımcıların %80'nini noter kurası, %20'sini ise liste yöntemi ile belirleyebilir (Mad.68)⁴. TYP'den yararlananlar asgari ücret almakta, sigorta primleri İŞKUR tarafından karşılanmaktadır (İŞKUR, 2012a, s. 38). TYP katılımcılarına yapılan tüm ödemeler İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmaktadır.

İŞKUR'un işgücü uyum çalışmaları kapsamında TYP çalışmalarına son dönemlerde özellikle 2008 küresel ekonomik krizinin işgücü piyasasında yarattığı olumsuz etkisiyle⁵ artan biçimde önem vermeye başlanmıştır. 2009 yılına kadar aktif istihdam politikası aracı olarak işgücü yetiştirme kursları ağırlıklıyken, aynı yıl TYP projeleri daha yoğun olarak uygulanmaya başlamıştır. 2009'da 32.508'i erkek ve 12.120'si kadın olmak üzere toplam 44.628 işsiz kişiyi kapsayan 1.613 TYP uygulanmıştır. Ayrıca GAP-II kapsamında⁶ 721'i erkek ve 118'i kadın olmak üzere toplam 839 kişinin katıldığı 14 TYP uygulanmıştır (İŞKUR, 2009a, s. 33). 2009'dan bu yana uygulanmakta olan TYP projeleri ve projelere katılan kişi sayısı sürekli artmış, 2015 yılı itibarıyla 9.596 TYP projesi uygulanmış ve bu programlara toplam 234.941 kişi katılmıştır (İŞKUR, 2015b, s. 33) .

² Yönetmelikte bu program kurs olarak tanımlanmakta, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesi için işletmelerde verilecek kursların teorik ve pratik iki bölümden oluşacağı belirtilmektedir. Kursa katılan işsizlere asgari ücret verileceği, bu ücretin ve diğer kurs giderlerinin finansmanının İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacağı ifade edilmektedir.

³ Bu değişiklikle TYÇP olan programın adı TYP olmuştur.

⁴ Adı geçen yönetmelikte de 6.11.2014 tarih ve 29167 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yönetmelik ile çeşitli hükümlerinde değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, TYP'den sosyal yardım alanlar da yararlanabilecektir, önceden TYP süresinin yirmide biri kadar olan ücretsiz izin süresi 14 güne çıkarılmıştır. Yine 12.02.2016 tarihli, 29622 sayılı resmi gazetede yayımlanan değişiklikle de dul ve yetim aylığı alanlara da TYP'den yararlanma hakkı getirilmiş, katılımcıların aynı kurum veya kuruluşla düzenlenen TYP projelerinden en fazla 18 ay yararlanabileceği belirtilmiştir.

⁵ 2008 yılından sonra, küresel krizin etkisiyle 2009 ve 2010 yıllarında işsizlik oranları çok artmıştır. Özellikle kentlerde 2009 ve 2010 yılları için sırasıyla erkek işsizlik oranları %15,3 ve %12,6 iken, aynı yıllar için kentlerde kadın işsizlik oranları sırasıyla %20,4 ve %18,7 olmuştur.

⁶ İşsizliğin yoğun, işgücünün niteliklerinin görece daha düşük olduğu bölgelerde farklı politikalara ağırlık verilmekte, bu şekilde bölgesel işsizlik oranları arasındaki fark azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda İŞKUR tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerini (Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Şırnak, Siirt, Batman, Şanlıurfa, Kilis, Mardin) içine alan ve 2008-2012 yıllarını kapsayan GAP-II projesi kapsamında da TYÇP uygulanmıştır (İŞKUR 2012a:39).

4. Aktif istihdam politikası olarak TYP'nin etkisi: Tokat ili alan araştırması

4.1 Araştırmanın amacı ve yöntemi

Araştırmanın amacı, ülkemizde aktif istihdam politikası olarak uygulanmakta olan TYP projelerinin işsizlik sorununun çözümündeki etkilerini Tokat ilinde incelemek ve ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, bir aktif istihdam politikası olarak TYP'nin işgücüne çalışma deneyimi kazandırmak ve beceri düzeyini geliştirmek yoluyla istihdam edilebilirliğine katkı sağlayarak, işgücü piyasasındaki işlerde istihdam edilme olanaklarını artırma da etkili olup olmadığı sorgulanmıştır. Araştırmada Tokat ilindeki TYP projelerine katılan işsizlerin sosyo-demografik özellikleri, programa katılmadan önceki çalışma durumları, çalışılan işler, işsiz kalma nedenleri, işsiz kalma süreleri, iş bulamama nedenleri, program kapsamında ne tür işler yaptıkları, programın düzenli bir iş bulma olasılıklarını artırmaya katkısı, programın iş bulabilmek için gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırmadaki yeterliliği hakkındaki görüşleri gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. Araştırma alanı olarak seçilen Tokat ilinde, 2009 yılından bu yana TYP projeleri uygulanmaktadır. İlde 2009 yılı döneminde 11 programa 311'i erkek, 17'si kadın olmak üzere toplam 328 kişi katılmıştır. 2015 yılında program sayısı 116'ya çıkmış olup, 7408'i erkek, 1686'sı kadın olmak üzere toplam 9094 kişi programlara katılmıştır (İŞKUR, 2009b; İŞKUR, 2015a; İŞKUR, 2015c). Verilerden de anlaşılacağı üzere, kadınlar, engelliler, eski hükümlüler dezavantajlı gruplar için düşünülen ve düzenlenen program işsizlik nedeniyle daha çok erkeklerin istihdamında kullanılmaktadır.

TYP kapsamında düzenlenen bu programlar kurs olarak geçmekte ve bu kursların verildiği meslek türü de beden işçiliği olarak belirtilmektedir. Bu programa katılanlar ilde çevre temizliği, okullarda çevre düzenlemesi, bakım onarım ve temizlik işleri yapılması, ağaçlandırma ve park düzenlemesi gibi işlerde istihdam edilmektedirler. Araştırma, Tokat merkezde uygulanan TYP projelerine katılan ve kolayda örnekleme yöntemi seçilen 283 kişiyle yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen anket çalışmasına dayanmaktadır.

Araştırma, Tokat merkezde uygulanan ve süresi 01.06.2016 – 30.06.2016 tarihleri arasında bitecek olan TYP projelerine katılan 283 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Zaman ve ulaşılabilirlik kısıtlarından dolayı kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. Alan araştırması, 16 Mayıs – 10 Haziran 2016 tarihleri arasında yürütülen tamamlanmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesi amacıyla, yüz yüze görüşme yöntemiyle anket çalışması yapılmıştır. Araştırma verileri, sayı ve yüzdelik istatistikleri kullanılarak değerlendirilmiştir

4.2. Araştırma bulguları ve tartışma

4.2.1. Katılımcıların sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri

Çalışma kapsamındaki katılımcıların %11,7'si 19-24 yaş aralığında, %43,1'i 25-34 yaş aralığında, %30,4'ü 35-44 yaş aralığında ve %14,8'i 45 ve üzeri yaş grubundadır (Tablo-1). İŞKUR'un AİP programlarına yönelik faaliyetleri kapsamında, işsizliğin azaltılmasını ve bireyleri işgücü piyasası içinde tutmayı amaçlayan TYP projelerinde, özel politika gerektiren gruplara⁷ öncelik verildiği ve yaşlı işgücünün bu grupların içerisinde yer aldığı ifade edilmekte, TYP projelerine başvurularda 35 yaş üstü bireylerin öncelikli konumda olduğu belirtilmektedir (İşkur, 2014a, s. 5).

Araştırmada görüşülenlerin %45,2'si 35 ve üstü yaş grubundadır. Bu yaş grubundaki (yaşlanan ve yaşlı işgücünün) katılımcıların TYP projeleriyle geçici süreli de olsa çalışma olanağına kavuşmaktadırlar. Katılımcıların %54, 'ü erkek, %45,6'sı kadındır.

Anket uygulanan katılımcıların %62,5'i evli, %32,2'si bekâr, %5,3'ü boşanmış ya da eşi ölmüş olanlardan oluşmaktadır. Ankete katılan evli, dul/boşanmış katılımcıların %13'ünün çocuğu yoktur. Çocuk sahibi olanların %17,7'sinin tek çocuğu, %30,2'sinin iki çocuğu, %26,6'sının üç çocuğu ve %

⁷ Kadın, genç, yaşlı, hükümlü, eski hükümlü, engelli, göçmen ve uzun süreli işsizler gibi işgücü piyasasına girişte ve tutunmada güçlük yaşayan, bu nedenle desteklenmeye ihtiyaç duyulan kişilerden oluşan gruplar "özel politika gerektiren gruplar" olarak adlandırılmakta, bu grupların istihdamının artırılması ve maruz kaldıkları ayrımcılığın önlenmesine çalışılmaktadır.

12,5'inin dört ve daha fazla sayıda çocuğu bulunmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu evli (%62,5) ve 1-2 çocuk sahibidir (%47,9)⁸ (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Kadın		Erkek		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Yaş aralığı	19-24	15	11,6	18	11,7	33	11,7
	25-34	59	45,7	63	40,9	122	43,1
	35-44	41	31,8	45	29,2	86	30,4
	45 +	14	10,9	28	18,2	42	14,8
	Toplam	129	100	154	100	283	100
Medeni durum	Evli	81	62,8	96	62,3	177	62,5
	Bekâr	38	29,5	53	34,4	91	32,2
	Dul veya Boşanmış	10	7,7	5	3,3	15	5,3
	Toplam	129	100	154	100	283	100
Çocuk sayısı	0	10	11,0	15	14,9	25	13,0
	1	19	20,9	15	14,9	34	17,7
	2	38	41,7	20	19,8	58	30,2
	3	16	17,6	35	34,6	61	26,6
	4 ve üstü	8	8,8	16	18,8	24	12,5
	Toplam	91	100	101	100	192	100

Araştırmaya katılan katılımcıların %34,6'sı ilköğretim mezunu, %16,6'sı ortaokul mezunu, %17'si lise, %12,4'ü meslek lisesi mezunudur. Yüksekokulu bitirenlerin oranı %11 ve fakülte mezunu olanların oranı %7,1'dir (Tablo-2). Katılımcıların %51,2'si ilk ve ortaokul mezunudur. Lise, meslek lisesi, yüksekokul ve fakülte mezunu olanların oranı (%47,5) da dikkat çekicidir. Bu durum Türkiye'deki eğitimli bireyler arasındaki işsizlik sorunu ile lise ve meslek liselerinin mezunlarına işgücü piyasasında istihdam edilmeye yönelik yeterli formasyon kazandırılmaması (Gürsel vd., 2002, s. 209-233) nedeniyle bu grubun yaşadığı işsizlik gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Katılımcıların %44,2'sinin (TYP'den elde ettikleri kazanç dışında) aylık geliri 0-999 TL, %14,5'inin 1000-1299 TL, %16,6'sının 1300-1499 TL, %7,4'ünün 1500-1999 TL, %13,4'ünün 2000-2499 TL ve %3,9'unun 2500 TL ve üzeridir (Tablo-2). Katılımcılar tarafından beyan edilen gelirlerin tamamı, TÜRK-İŞ'in Haziran 2016 tarihinde açıkladığı yoksulluk sınırı verisi olan 4.398,09 TL'nin altındadır (turkis.org.tr, 2016)⁹. TÜRK-İŞ'in açıkladığı açlık sınırı verisi ise 1.350,21 TL'dir. Katılımcıların %58,7'si açlık sınırının altında gelire sahiptir.

⁸ Çocuk sahibi olma ve yetiştiriminin maliyetinin yüksekliği ailelerin paraya ihtiyacını artırdığı gibi daha az sayıda çocuk sahibi olma yönünde de teşvik etmektedir (Biçerli, 2009:70). Nitekim anketlerin yapılması esnasında katılımcılar günümüz şartlarında çok çocuk sahibi olmanın ailenin geçim yükünü artırdığını, ekonomik açıdan çok zorlandıklarını, iki çocuğun yeterli olduğunu dile getirmişlerdir.

⁹ TÜİK, çalışmanın yapıldığı döneme en yakın yoksulluk araştırması 2014 yılı verilerini kapsamaktadır. Çalışmanın yapıldığı dönemde çeşitli sivil toplum örgütlerinin yoksulluk araştırmaları bulunmaktadır. TÜRK-İŞ'in Haziran 2016 tarihinde yapmış olduğu yoksulluk araştırması verilerine göre 4 kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (**açlık sınırı**) 1.350,21 TL; gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri gereksinimleri için yapılması zorunlu diğer aylık harcamaların toplam tutarı ise (**yoksulluk sınırı**) 4.398,09 TL olmuştur (turkis.org.tr , 2016). Türk-İş'in verilerini doğru kabul ettiğimizde kadınların tamamına yakını yoksulluk, yaklaşık %66'sı ise açlık sınırı altında bir gelir elde etmektedirler.

Tablo 2. Katılımcıların Eğitim ve Gelir Durumu

Değişken	Kategori	Kadın ¹⁰		Erkek ¹¹		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Eğitim Durumu	İlkokul	40	31,0	58	37,7	98	34,6
	Ortaokul	17	13,2	30	19,5	47	16,6
	Genel Lise	20	15,5	28	18,2	48	17,0
	Meslek Lisesi	22	17,1	13	8,4	35	12,4
	Yüksekokul	16	12,4	15	9,7	31	11,0
	Fakülte	13	10,1	7	4,5	20	7,1
	Toplam		128	100	151	100	279
Ailenin TYP dışındaki geliri (TL)	0 – 999	29	22,5	96	62,3	125	44,2
	1000–1299	18	14,0	23	14,9	41	14,5
	1300–1499	39	30,2	8	5,2	47	16,6
	1500–1999	13	10,1	8	5,2	21	7,4
	2000–2499	22	17,0	16	10,4	38	13,4
	2500 ve üstü	8	6,2	3	2,0	11	3,9
Toplam		129	100	154	100	283	100

4.2.2. Katılımcıların TYP Öncesi Çalışma ve İşsizlik Durumları

Katılımcıların %62,5'inin TYP projelerine katılmadan önce çalışma deneyimleri bulunmaktadır. Kadın katılımcıların %60,5'inin, TYP öncesi iş deneyimi yok iken erkek katılımcıların %37,5'inin TYP öncesi iş deneyimi yoktur (Tablo-3). İş deneyimi olan katılımcıların %85,9'u işçi, %11,3'ü serbest meslek sahibi olduğunu, %2,8'i (5 kadın katılımcı) ev işlerinde (gündelikçilik, çocuk bakıcılığı gibi işlerde) çalıştığını ifade etmiştir (Tablo-4). TYP öncesi iş deneyimine sahip olanların % 53,7'si sigortalı, %46,3'ü ise sigortasız olarak çalışmıştır (Tablo-3).

Tablo 3. Katılımcıların Toplum Yararına Programı Öncesi Çalışma Durum ve Statüleri

Değişken	Kategori	Kadın		Erkek		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
TYP öncesi çalışma deneyimi	Var	51	39,5	126	81,8	177	62,5
	Yok	78	60,5	28	18,2	106	37,5
	Toplam	129	100	154	100	283	100
TYP öncesi sigorta durumu	Var	31	60,8	64	50,8	95	53,7
	Yok	20	39,2	62	49,2	82	46,3
	Toplam	51	100	126	100	177	100
TYP öncesi işsizlik süresi	6 ay ya da daha az	23	7,8	62	40,3	85	30,0
	7 ile 12 ay arası	14	10,9	31	20,1	45	15,9
	13 ile 24 ay arası	10	7,8	11	7,1	21	7,4
	24 aydan fazla	22	17,1	32	20,8	54	19,1
	Daha önce hiç iş aramadım, çalışmadım	60	46,5	18	11,7	78	27,6
	Toplam	129	100	154	100	283	100

¹⁰ Görüşülen kadınlardan birisi okur-yazar değildir. Bu kişi tabloya eklenmemiştir.

¹¹ Görüşülen erkeklerin 1'si okuryazar değil; 2'si okur-yazar Bu kişiler tabloya eklenmemiştir

Katılımcıların %30'u 6 ay ya da daha az süre, %15,9'u 7-12 ay arası, %7,4'ü 13-24 ay arası, %19,1'i 24 aydan daha fazla süre, TYP'den yararlanmadan önce işsiz kaldığını, iş aradığını belirtmiştir. %27,6'lık bir oran ise TYP'den önce iş aramamış, TYP ile birlikte kamuda çalışma olanağına sahip olunca çalışmaya başlamıştır. TYP projelerinde, işgücü piyasasından kopma ve çalışma disiplinini kaybetme açısından dezavantajlı durumda bulunan uzun süreli işsizler öncelik verilen özel gruplar arasında yer almaktadır (İşkur, 2014b, s. 15). Araştırmada uzun süreli işsizlik olarak tanımlanan 1 yıl ve daha fazla süreli işsiz olan katılımcıların oranı %26,5 (kadınlarda %24,9, erkeklerde %27,9) iken 1 yıldan daha az süredir iş arayanların oranı %45,9'dur (kadınlarda %18,8, erkeklerde %60,4) (Tablo-3). Araştırmada az da olsa uzun süreli işsiz olanların TYP kapsamına alındığı görülmektedir.

Tablo 4. TYP öncesi çalışma statüsü ve işsizlik nedenleri

Değişken	Kategori	Kadın		Erkek		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
TYP öncesi işteki statüsü	İşçi	43	84,3	109	86,5	152	85,9
	Serbest Meslek	3	5,9	17	13,5	20	11,3
	Ev işi	5	9,8	0	0,0	5	2,8
	Toplam	51		126		177	
TYP öncesi iş bulamama nedenleri	Çalışma koşulları olumsuz	43	33,3	37	24,0	80	28,3
	Yeterli/uygun iş olanağı yok	38	29,5	89	57,8	127	44,9
	Toplumsal cinsiyet kaynaklı nedenler	33	25,6	0	0,0	33	11,7
	KPSS hazırlığı	6	4,6	2	1,3	8	2,8
	Ücretsiz aile işçiliği	5	3,9	3	1,9	8	2,8
	Ailenin izin vermemesi	4	3,1	0	0,0	4	1,4
	Mahkum	0	0,0	2	1,3	2	0,7
	Öğrenci	0	0,0	12	7,8	12	4,2
	Engelli/hasta	0	0,0	9	5,8	9	3,2
	Toplam	129		154		283	

Araştırmada katılımcıların TYP öncesi iş bulamama/işsiz olma nedenlerinin başında yeterli iş olanağı olmaması/iş yokluğu (%44,9) gelmekte, bunu sırasıyla -sigortasız, düşük ücretli, uzun çalışma saatleri gibi- çalışma koşullarının olumsuzluğu (%28,3) ve kadın katılımcılar için toplumsal cinsiyet kaynaklı nedenler (%11,7)¹² izlemektedir (Tablo-4). Ekonomik politikalar sonucu, istihdam yaratmayan büyüme ortamında yaratılan açık iş sayısının sınırlı olması Türkiye'de işsizliğin önemli nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Köksel ve Fisunoğlu, 2013, s. 41; Şahin ve Yıldırım, 2015, s. 126). Bu durum araştırma verileri tarafından da desteklemekte, araştırmada katılımcıların işsiz olma nedenlerinin başında iş yok diye ifade edilen yeterli iş olanağı olmaması gelmektedir.

Hedef kitlesi; uzun dönemli işsizler, genç, kadın, göçmen, eski hükümlü ve engelli işsizler gibi işgücü piyasasında iş bulma şansları zayıf olan dezavantajlı gruplar olan TYP projelerinden daha çok işgücü piyasasında iş bulamayanların yararlandığı görülmektedir.

¹² Kadın ve erkeklerin işsiz kalmasının ortak nedenleri yanında, kadın işsizliğinin erkeklerinkinden farklı olmasının kadına özgü toplumsal cinsiyet kaynaklı nedenleri de vardır. Kadınların öncelikli görevinin ev işi ve çocuk, yaşlı, hasta bakımı olduğu yönündeki kültürel değerler; çalışma saatlerinin kadının ev içi ve bakım sorumluluklarını aksatmaması gibi ölçütler, Türkiye'de kadın işsizliğinin önemli nedenleri arasındadır (Eyüboğlu vd., 2000; Özkaplan, 2010; Önder, 2013; Sarıtaş-Eldem, 2015). Bu durum araştırma verileri tarafından da desteklenmektedir.

4.2.3. TYP'nin İşsizler Üzerindeki Etkisi ile İlgili Bulgular

TYP'nin işsizler üzerindeki etkisine ait bulgular, programa ilk başvuru yılları, programdan yararlanma sayıları, program kapsamında yaptıkları işler, program kapsamında mesleki eğitim alma durumu, TYP projelerinin düzenli bir iş bulma olasılıklarını artırmaya katkısı, programın iş bulabilmek için gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırmadaki yeterliliği hakkındaki görüşleri bağlamında ele alınmıştır.

Katılımcıların TYP projelerine, projelerin ilk uygulanmaya başladığı 2009 yılından itibaren İŞKUR'a başvuru yaptıkları tespit edilmiştir (Tablo 5). Kadınların TYP projelerine başvuruları, proje sayısının önceki yıllara göre sayıca artarak 116'ya çıktığı 2015 yılında yoğunluk kazandığı görülmektedir. İŞKUR verilerine göre 2015 yılından önce Tokat'ta uygulanan TYP proje sayısı çok azdır ve bu projelerden daha çok erkekler yararlanmıştır (İŞKUR, 2010b, 2011b, 2012b, 2013b, 2014c, 2015c).

Katılımcıların %60'ı (kadınlarda %70,5, erkeklerde %51,3) TYP projelerinden daha önce hiç yararlanmamıştır. Katılımcıların %40'ı ise TYP projelerinden birden fazla yararlanmıştır. Projelerden 2-3 kez yararlananların oranı %31,5 (kadınlarda %24,1, erkeklerde %37,7) iken, 4-5 kez yararlananların oranı ise %8,5'tir¹³ (Tablo-5).

Tablo 5. Katılımcıların TYP ile ilgili katılım bilgileri

Değişken	Kategori	Kadın		Erkek		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
İlk başvuru yılı	2009	0	0,0	2	1,3	2	0,71
	2010	0	0,0	1	0,6	1	0,35
	2011	0	0,0	8	5,2	8	2,83
	2012	4	3,1	22	14,3	26	9,19
	2013	15	11,6	26	16,9	41	14,49
	2014	20	15,5	17	11,0	37	13,07
	2015	85	65,9	72	46,8	157	55,48
Yararlanma sayısı	2016	5	3,9	6	3,9	11	3,88
	1 kez	91	70,5	79	51,3	170	60,0
	2 kez	13	10,1	22	14,3	35	12,4
	3 kez	18	14,0	36	23,4	54	19,1
	4 kez	7	5,4	15	9,7	22	7,8
TYP kapsamında yapılan iş	5 kez	0	0,0	2	1,3	2	0,7
	Temizlik işi	79	61,3	71	46,1	150	53,0
	Büro işi	36	27,9	20	13,0	56	19,7
	Tarımsal iş	11	8,5	22	14,3	33	11,7
	Temizlik ve çaycılık	3	2,3	8	5,2	11	3,9
	Diğer	0	0,0	33	21,4	33	11,7
Toplam		129	100	154	100	283	100

TYP projelerinden bir yıl içerisinde yararlanma süresi 9 aydır. Katılımcılar, proje başlangıç tarihinden 12 ay sonra TYP projelerinden yeniden yararlanabilir. TYP projeleri, katılımcılara geçici bir süre istihdam olanağı sağlamakta; programa katılanlar geçici olarak işsizlik durumundan kurtulmakta, program sona erdiğinde ise işsiz sayılmaktadır. Katıldıkları proje bittikten belli bir süre sonra programa yeniden katılma hakları bulunmaktadır. Bu şekilde uzun süreli işsizliğin gizlendiği bir durum ortaya çıkmaktadır. Meager ve Evans (1998, s. 6) bireylerin işsizlikle istihdam arasında sürekli gidip gelmesi durumunu "atlıkarınca etkisi" olarak nitelendirmektedir. Katılımcıların bir kısmı işsiz

¹³ 5 kez katıldığını ifade eden erkeklerden birisi kapanan belde belediyelerinden birinde birkaç dönem belediye başkanlığı yaptığını, emeklilik için sigorta prim ödemesi ve sigortalılık süresi şartını tamamlayabilmek için TYP'den yararlandığını belirtmiştir. 45 yaş üstü görüşülenler arasında bu durumda olanlar bulunmaktadır.

iken TYP projeleri ile çalışmaya başlıyorlar, en fazla 9 ay çalıştıktan sonra yeniden işsiz kalıyorlar. Yararlandıkları projelerin son dönemlerinde görüşülen katılımcıların önemli bir kısmının yeniden çalışmak için TYP projesi bekleyeceğini ifade etmesi de TYP projelerinin Tokat işgücü piyasasındaki işsizler için tam anlamıyla “atıklarınca etkisi” yaptığını göstermektedir.

Görüşülen katılımcıların %53’ü temizlik, %19,7’si (muhasabe ve sekreterlik gibi) büro işleri, %11,7’si (fidan, çiçek dikimi, sulaması gibi) tarımsal işlerde, %3,9’u temizlik ve çaycılık işlerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir (Tablo-5). Diğer yaptıkları işlerde (%11,7) ise oto tamiri, oto boyama, kaynakçılık, su arıza, şoför, elektrik işleri, kepçe operatörü, inşaat işi, boyacılık, olarak belirtmişlerdir.

Literatürde TYP’nin başarısızlık nedenlerinden birinin program kapsamında açılan iş türleriyle ilgili olduğu; temizlik, bahçe işleri gibi işlerin katılımcıların işgücü piyasasında gelecekteki konumlarını geliştirmediği, bu işlerin işsizlere gerekli nitelikler kazandırarak onların işgücü piyasası dışında kalmalarını engelleyici etki yapacak işler olmadığı belirtilmektedir (Meager-Evans, 1998; Biçerli, 2005; Kluve, 2016; Tanzarn ve Gutierrez, 2015; Brown ve Koettl, 2015). Bu araştırma kapsamında da katılımcıların yoğun olarak temizlik işinde istihdam edildiği görülmektedir. Bu iş çeşitleriyle TYP’nin, işsizlerin becerilerini geliştirmek yoluyla iş fırsatlarını arttırarak çalışma hayatında ve istihdamda yer bulma şanslarının genişlemesini sağlaması olanaklı değildir.

Bunun yanı sıra araştırma esnasında programın uygulandığı kurumlarda daha önce kadrolu ve/veya taşeron işçiler tarafından yapılan düzenli/sürekli işlerin (temizlik işleri, belediyelerde park ve bahçe işleri gibi) TYP projeleri kapsamında gelen katılımcılara yaptırılmakta olduğu gözlenmiştir. Program süresi bittiğinde, kurumlar TYP projesi kapsamında çalıştırdıkları işçiyi işten çıkartmaktadır. Bu işlerin (temizlik, belediye hizmetleri, kamusal alanların bakımı-onarımı, çevre koruma-iyileştirme vb.) yapılmasında düzenli/sürekli çalıştırılacak kadrolu elemana gereksinim duyulduğu halde yerine başka bir işçi alınmamakta; İŞKUR’a TYP projesi hazırlanarak bu işlerin gördürülmesinde TYP’liler (İŞKUR’lu işsizler) kullanılmaktadır. TYP projesi ile istihdam edilen bir işçinin, bu programlar olmadığı şartlarda ilgili işyerinde istihdam edilebilecek bir başka işçinin yerini alması alanyazınında “ikame etkisi” olarak değerlendirilmektedir (Fay, 1996, s. 10; Dar ve Tzannatos, 1999, s. 3-20; Betcherman vd., 2000, s. 15; Biçerli, 2005, s. 5; Brown ve Koettl, 2015). TYP’nin uygulandığı bazı kurumlarda kadrolu ve/veya taşeron işçilerin yerine TYP projeleri ile gelen işçiler istihdam edilmektedir¹⁴. Bu da, güvencesiz-eğreti istihdamı arttırmaktadır. Bu haliyle program, dünyadaki uygulama örneklerinde olduğu gibi katılımcılara uzun süreli ve düzenli bir iş ilişkisi sağlamadığı gibi düzenli istihdamı da azaltma potansiyeli bulunmaktadır (Kapar, 2006, s. 365; Hinton, 2012, s. 14-15).

Katılımcıların %55,1’i program kapsamında yaptıkları işlerle ilgili mesleki eğitim verildiğini belirtmiştir. Eğitim verildiğini belirtenler; kullanacakları temizlik araçlarının nerede olduğu, hangi temizlik maddelerini kullanacakları, fidanları, çiçekleri nasıl dikecekleri, ne zaman sulayacakları gibi konularda işyerindeki *kadrolu çalışanlar* tarafından bilgi verildiğini belirtmişlerdir. Bunun istihdam edilebilirliği arttıran ve mesleki yeterlilikleri geliştiren mesleki eğitimle ilgisi yoktur. Kamu yararına çalışma programlarına yönelik yapılan pek çok araştırma, işsizlere program sonrasında iş bulma olanaklarını arttıracak mesleki eğitim ile iş arama yardımı hizmetlerinin verilmemesinin programların başarısızlığının temel nedenleri arasında sayılmaktadır (Martin ve Grubb, 2001; Betcherman vd., 2004; Auer, vd., 2005).

Katılımcıların %96,1’i (erkeklerin %94,2’si kadınların ise %98,4’ü) TYP kapsamında çalışmayı kendileri için yararlı bulmuştur. Programı yararlı bulan katılımcıların %33,1’i aile gelirine katkı yaptıklarını, %18,4’ü (erkeklerde %12,4, kadınlarda %25,2) sosyal çevresinin genişlediğini, %18,8’i (erkeklerde %17,9, kadınlarda %9,7) kısa süreli de olsa işsizlikten kurtulduğunu, % 14,7’si (erkeklerde %18,6, kadınlara %10,2) sigortalı, asgari ücretli çalışma olanağı bulduğunu, %9,9’u çalışmanın özgüvenini arttırdığını belirtmiştir (Tablo-6). Katılımcılar dar gelirli yoksul ailelerden gelmektedir. Bu nedenle, “aile geçimine katkı sağlama” TYP kapsamında çalışmanın sağladığı yararlar içerisinde ağırlıklı verilen yanıt olmuştur. Buna karşın, işgücü piyasasına katılmalarını ve iş bulmalarını kolaylaştıracak bilgi ve beceri düzeylerinde artış gerçekleştiğini belirtenler (%5,1) de

¹⁴ Araştırmadan bağımsız olarak başta Tokat Belediyesi yetkilileri olmak üzere ilçe belediyelerinin bir kısmı, taşeron firmalara yaptırdıkları bazı işlerde çalışanların yeniden işe almadıklarını, TYP projesi ile işe aldıklarının bütçelerine bir yük getirmediği için, ilgili işlere yönelik TYP projeleri düzenlediklerini ifade etmişlerdir.

bulunmaktadır. Katılımcıların %3,9'u programlar bittikten sonra yeniden işsiz kalacakları için programı yararlı bulmamaktadır.

Tablo 6. TYP'nin katılımcılara sağladığı fayda

	Kadın		Erkek		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Gelir katkısı	41	32,3	49	33,8	90	33,1
Sosyal çevre	32	25,2	18	12,4	50	18,4
Kısa süreli işsizlikten kurtulma	25	9,7	26	17,9	51	18,8
Sigortalı ve asgari ücretli çalışma olanağı	13	10,2	27	18,6	40	14,7
Özgüven	11	8,7	16	11,1	27	9,9
İş öğrenme	5	3,9	9	6,2	14	5,1
Toplam	127		145		272	

Katılımcıların %29,7'si TYP ile bilgi, beceri ve uygulama düzeyinde artış olduğunu, %28,6'sı programda elde ettiği becerilerin, program sonrası iş bulmalarında yardımcı olacağını, % 90,8'i TYP ile sosyal bağlantılarının arttığını, %72,1'i programın moral ve motivasyonlarını olumlu etkilediğini, %30,2'si ise TYP projelerinin çalışma yaşamı ile bağlarını güçlendirdiğini belirtmiştir (Tablo-7). Görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu TYP ile beceri düzeylerinde artış olmadığını, programda yapılan işlerle elde ettikleri becerilerin iş bulmalarına yardımcı ol(a)mayacağını, çalışma yaşamı ile bağlarını güçlenmesine yönelik bir katkının olmadığını belirtmiştir. Dar ve Tzannatos (1999, s. 17-18) ve Kapar (2005, s. 164) TYP'nin işsizlere uzun dönemde geçerli üstünlükler sunmadığını, kamuda yaratılmış geçici işlerden, düzenli işlerde normal istihdama geçişi sağlamadığını belirtmektedir. Buna karşın görüşülenlerin %88,3'ü TYP'nin daha da yaygınlaştırılmasından yana görüş bildirmiştir. Katılımcıların çoğunun TYP kapsamında çalışmanın kendileri için sağladığı yararları, aile geçimine katkı yapma, kısa süreli de olsa işsizlikten kurtulma, sigortalı, asgari ücretli çalışma olanağı bulma olarak belirttikleri bulgu ile uyumlu olarak katılımcılar, TYP projelerinin yaygınlaştırılmasını istemektedirler. TYP projelerinde çalışmak, geçici bir süre de olsa işsizlik ve yoksulluklarının getirdiği baskıyı hafifletmektedir. Literatürde de belirtildiği gibi bu programlar işsizlik ve yoksullukla mücadelede son çare olarak uygulanmaktadır (Kluve, 2016; Betcherman vd., 2004; Dar ve Tzannatos, 1999).

Tablo 7. TYP ile ilgili görüşler

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
TYP sayesinde bilgi, beceri ve uygulama düzeyimde bir artış oldu	40	31,0	44	28,6	84	29,7
Programda elde ettiğim becerilerin, program sonrası iş bulmamda yardımcı olacağını düşünüyorum	38	29,5	43	27,9	81	28,6
TYP sayesinde sosyal bağlantılarım arttı	123	95,3	134	87,0	257	90,8
TYP moralimi ve motivasyonumu olumlu yönde etkiledi	103	79,8	101	65,6	204	72,1
İŞKUR, TYP'yi daha fazla yaygınlaştırmalı	127	98,4	123	79,9	250	88,3
TYP sayesinde çalışma yaşamı ile bağım güçlendi	37	28,7	54	35,1	91	32,2

5. Sonuç

Bu çalışmada, aktif istihdam politikaları kapsamında uygulanan TYP'nin işsizlik sorununun çözümünde etkileri Tokat İlinde incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bu uygulama işsizler için geçici, kısa süreli bir istihdam yaratmaktadır. Uygulamanın, yaratılan bu kısa süreli istihdamın

sonrasında işsizlerin işgücü piyasasında istihdam edilebilirliğini arttırarak, kalıcı istihdama geçişini kolaylaştıracak şekilde bir beceri ya da meslek kazandırıcı (mesleki beceri kazandırıcı-kazandırmaya yönelik), hiçbir işlevi bulunmamaktadır. Program kapsamında kursiyer olarak adlandırılan katılımcılara işgücü olarak niteliklerini yükseltecek(iyileştirecek), program sonrasında işgücü piyasasına geçişlerini kolaylaştıracak, iş bulma şanslarını arttıracak iş ve mesleki eğitim olanakları sunulmamaktadır.

Program kapsamında yaratılan işlerin düzenli, yüksek ücretli ve güvenceli işler olma niteliği olmadığı gibi kişilerin çalıştırıldığı işlerin işgücü piyasasında istihdam edilebilirliklerini arttıracak işler olma niteliği de bulunmamaktadır. Katılımcıların bu işlerde (ağaçlandırma, cami, okul temizliği vb.) çalışmaları ve deneyim kazanmalarının beceri düzeylerini geliştirerek, program sonrası iş bulmalarına yardımcı olmaya katkısı yok denecek kadar düşük düzeyde kalmaktadır. Programın içeriği ve kapsamındaki işlerin yapısı itibariyle, programa daha çok yoksul işsizlerin katıldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların dar gelirli ailelere mensup olduğu, katılımcılar için TYP kapsamında çalışmalarının kendilerine sağladığı fayda ağırlıkla aile geçimine katkı sağlama olmakta; TYP projelerinde çalışmak geçici ve kısa bir süreliğine işsizlik ve yoksulluğun getirdiği baskıyı hafifletmektedirler.

Programla katılımcılara geçici bir süre istihdam sağlanmakta, bu şekilde programa katılanlar geçici olarak işsizlik durumundan kurtulmakta, program sona erdiğinde ise kısa süredir işsiz sayılmakta, belli bir süre sonra tekrar programa katılma hakları olmaktadır. Bu durum hem TYP ile uzun süreli işsizliğin gizlenmesi gibi bir durumu ortaya çıkarmakta hem de literatürde TYP'nin atlıkarınca etkisi (Meager ve Evans, 1998, s. 6) olarak adlandırılan duruma yol açarak; bireylerin işsizlik ile TYP projeleri arasında sürekli hareket etmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca belli bir süre sonra tekrar programa katılma hakları olması işsizlerin iş arama motivasyonlarını da olumsuz etkilemekte, katılımcıların TYP projeleri kapsamında istihdam edildikleri işleri kalıcı gibi düşünmelerine neden olarak, iş aramak yerine tekrar programa katılmayı bekleme davranışı içinde olmalarına yol açmaktadır.

Programın uygulandığı kurumlarda daha önce kadrolu işçiler tarafından yapılan düzenli/sürekli işlerin (temizlik işleri, belediyelerde park ve bahçe işleri gibi) TYP projeleri kapsamında gelen katılımcılara yaptırılmakta olduğu gözlemlenmiştir. Proje süresi bittiğinde, kurumlar TYP kapsamında çalıştırdıkları işçiyi işten çıkartmakta, -aslında zaten mevcut- bu işlerin (temizlik, yol yapımı, belediye hizmetleri, kamusal alanların bakımı-onarımı, çevre koruma-iyileştirme vb.) yapılmasında düzenli/sürekli çalıştırılacak kadrolu elemana ihtiyaç duyulduğu halde yerine başka bir işçi al(ın)mamakta, TYP kapsamında yeni proje hazırlanarak İŞKUR tarafından gönderilen başka bir işsiz işe alınmaktadır. Böylece TYP projesi aracılığıyla istihdam edilen bir işçinin, bu programlar olmadığı şartlarda ilgili işyerinde istihdam edilebilecek bir başka işçinin yerini almasını ifade eden "ikame etkisi" ortaya çıkmaktadır. Kamuda normal koşullarda yapılan ve/veya yapılacak düzenli işler, TYP kapsamında iş edindirme amacıyla işsizlere gördürülmekte, böylece kamudaki normal koşullardaki düzenli istihdam da daral(tıl)maktadır. Bu şekilde, işsizlik aslında azalmamakta, işsizliğin kompozisyonu değişmektedir. Programın uygulandığı kurumlarda kadrolu işçilerin yerine TYP projeleri ile gelen işçilerin istihdam edilmesi, güvencesiz-eğreti istihdamı arttırmaktadır. Bu haliyle program, dünyadaki uygulama örneklerinde olduğu gibi katılımcılara uzun süreli ve düzenli bir iş ilişkisi sağlamadığı gibi düzenli istihdamı da azaltma potansiyeli bulunmaktadır.

Araştırma bulgularına göre Tokat'ta istihdamı arttırmaya, işsizliği azaltmaya yönelik olarak uygulanan TYP projelerinin bu amacı gerçekleştirmede etkisinin çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, TYP ile ilgili literatürde yapılan diğer araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bu programlar işsizliğin azaltılmasında genellikle etkisi zayıf, çoğu zaman amacına ulaşamayan, "ikame etkisi", "atlıkarınca etkisi" gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkaran programlara dönüşmektedir. Çoğunlukla son çare olarak uygulamaya geçirilen TYP projelerinin etkinliğini arttırmak için, projelerin mesleki eğitim, iş arama, işe yerleştirme gibi diğer AİP programlarıyla bütünleştirilerek ve uyumlaştırılarak uygulanmasının yolları aranmalıdır.

Araştırma bulguları Tokat ilinde işsizlik sorununun çözümünde TYP projelerinden etkili bir şekilde yararlanılabilmesi, programın uygulanması açısından başarısızlık nedenlerinin giderilmesini gerekli kılmaktadır. Programın başarılı olabilmesi, işsizlerin niteliklerini geliştirmeye yönelik mesleki

eğitim ve iş bulmalarını kolaylaştıracak iş arama, danışmanlık ve işe yerleştirme gibi diğer aktif istihdam programları ile birlikte uygulanmasına bağlıdır. Literatürde (Auer, 2005, s. 15; Martin ve Grubb, 2001, s. 42-43; Biçerli, 2005, s. 13) bu programların işsizlikle mücadelede başarılı (etkili) olmaları, artan büyüme ve istihdam yaratımını, dolayısıyla ekonomide yeterince açık işlerin yaratılmasını sağlayacak makro-ekonomik politikalarla birlikte uygulanmasına bağlı olduğu belirtilmektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar, Tokat ili ile sınırlıdır. Çalışma, yerel ölçekte TYP'nin işsizlik üzerindeki etkileri ile ilgili niceliksel temelde bir ön çalışma niteliğinde olup, konuyla ilgili Türkiye'de yapılmış sınırlı sayıdaki çalışmalardan biridir. Konuyla ilgili önemli veriler sunan bu çalışma gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutması ve karşılaştırma olanağı vermesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Auer, P., Efendioğlu, Ü. & Leschke, J. (2005). *Active Labour Market Policies Around The World. Coping With The Consequences Of Globalization*, Geneva: ILO.
- Betcherman, G., Olivas, K. & Dar, A. (2004). Impacts of Active Labor Market Programs: New Evidence from Evaluations with Particular Attention to Developing and Transition Countries. *Social Protection Discussion Paper Series*, No:0402, World Bank.
- Biçerli, M. K. (2005). Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azalır mı?, *Çimento İşverenleri Dergisi*, 19(6), 1-15.
- Biçerli, M. K. (2009). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Beta.
- Boone, J. & Ours, J. C. V. (2009). Bringing Unemployed Back to Work: Effective Active Labor Market Policies. *De Economist*, 157(3), 293-313.
- Brodsky, M. M. (2000). Public Service Employment Programs in Selected OECD Countries. *Monthly Labor Review*, 113(10), October, 31-41.
- Brown, JG. & Koettl, J. (2015). Active Labor Market Programs-Employment Gain or Fiscal Drain? *IZA Journal of Labor Economics*, June, 26.
- Card, D., Kluve, J. & Weber, A. (2010). Active Labour Market Policy Evaluations: A Meta-Analysis. *NBER Working Paper Series*, WP 16173.
- Crisp, R. & Fletcher, D. R. (2008). A Comparative Review of Workfare Programmes in the United States, Canada and Australia. *Department for Work and Pensions Research Report*, No: 533.
- Dar, A. & Tzannatos, Z. (1999). Active Labor Markets Programs: A Review of The Evidence from Evaluations. *Social Protection Department Working Paper*, Washington: World Bank.
- Dejardin, A. K. (1996). Public Works Programmes, A Strategy for Poverty Alleviation: The Gender Dimension. *Development and Technical Cooperation Department, Issues in Development Discussion Paper*, No:10, Geneva: ILO.
- Eyüboğlu, A., Özar, Ş. ve Tanrıöver, H. T. (2000). *Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları*. Ankara: KSSGM.
- Fay, Robert G. (1996). Enhancing the Effectiveness of Active Labour Market Policies: Evidence from Program Evaluations in OECD Countries. *OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers*, No.18, Paris.
- Gün, S. (2013). Toplum Yararına Çalışma Programı: İşsizlikte Mücadelede Yeni Bir Yöntem mi?. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3 (2), 76-95.
- Gürsel, S., Levent, H., Taştı, E., Yörükoğlu, A., Erçevik, A. S. ve Tercan P. (2002). *Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik*. İstanbul: TÜSİAD.
- Hinton, E. (2012). *The Social and Political Significance of Workfare in the United Kingdom: A Normative Human Rights Critique*. (Unpublished master thesis), School of Advanced Study, University of London.
- İŞKUR, (2009a). *Türkiye İş Kurumu İşlemler El Kitabı*.
- İŞKUR, (2009b). *İŞKUR 2009 Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2010a). *İŞKUR 2010 Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2010b). *Tokat İşgücü Piyasası Araştırma Raporu 2010*.

- İŞKUR, (2011a). *İŞKUR 2011 Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2011b). *Tokat İşgücü Piyasası Araştırma Raporu 2011*.
- İŞKUR, (2012a). *İŞKUR 2012 Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2012b). *Tokat İşgücü Piyasası Araştırma Raporu 2012*.
- İŞKUR, (2013a). *İŞKUR 2013 Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2013b). *Tokat İşgücü Piyasası Araştırma Raporu 2013*.
- İŞKUR, (2014a). *Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği*.
- İŞKUR, (2014b). *İŞKUR 2014 Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2014c). *Tokat İşgücü Piyasası Araştırma Raporu 2014*.
- İŞKUR, (2015a). *İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları 2015 Yılı Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2015b). *İŞKUR 2015 Faaliyet Raporu*.
- İŞKUR, (2015c). *Tokat İşgücü Piyasası Araştırma Raporu 2015*.
- Kapar, R. (2005). *Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi*. No:17, İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları.
- KEİG, (2013). *Genelgenin Ardından İstihdamda Kadının Durumu Araştırması:12 İlde Kadın İstihdamını Artırma ve Fırsat Eşitliği Sağlama Politika Sonuçlarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: KEİG.
- Kluve, J. (2014). Active Labour Market Policies with a Focus on Youth. *European Training Foundation*, <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/017.pdf>
- Kluve, J. (2016). A Review of the effectiveness of Active Labour Market Programmes with a focus on Latin America and the Caribbean. *Research Department working Paper*, No.9, Geneva: ILO.
- Köksel, B. ve Fisunoğlu, H. M.(2013). Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam Politika Önerileri. (Ed: H. Atik). *Cihan Dura’ya Armağan, 2000’li Yıllarda Türkiye Ekonomisi: Yapısal Dönüşümler, Ana Sorunlar ve Çözümüne Dönük Politika Önerileri*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 23-47.
- Martin, J. P. (2015). Activation and Active Labour Market Policies in OECD Countries: Stylized Facts and Evidence on their Effectiveness. *IZA Policy Paper*, No. 84.
- Martin, J. P.& Grubb, D. (2001). What Works and Whom: A Review of OECD Countries Experiences with Active Labour Market Policies, *Swedish Economic Policy Review*, 8 (2), 9-56.
- Meager, N.& Evans, C. (1998). The Evaluation of Active Labour Market Measures for the Long-Term Unemployed., *Employment and Training Papers*, ILO, 16.
- Nie, J. & Struby, E. (2011). Would Active Labor Market Policies Help Combat High U.S. Unemployment?. *Economic Review*, 96 (3), 35-69.
- Önder, N. (2013). Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünüm. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Özkaplan, N. (2010). *Türkiye İşgücü Piyasasının Dönüşümü (1980-2007)*, Serdaroğlu, U. (Ed.), *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Efil Yayınevi, 301-361.
- Sanal, M.E. (2014). Bir Aktif İstihdam Politikası Olarak TYÇP’nın Edirne İlinde 2009-2011 Yılları Arasındaki Uygulaması ve Programlar Bitmeden Ayrılan Katılımcılara Yönelik Analiz. *Sosyal Bilimler Metinleri*, Namık Kemal Üniversitesi.
- Sarıtaş-Eldem, C. T. (2015). Genç Kadın Emegi ve Sermaye Arasındaki Pazarlık: Devlet, Emek Piyasası ve Aile Bağlamında Bir İşsizlik Analizi. *Fe Dergi*, 7(1), 16-31.
- Şahin, L. ve Yıldırım, K.(2015). On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İşsizlikle Mücadele Politikalarının Gelişimi. *Çalışma ve Toplum*, 45(2), 111-152.
- Tanzam, N. & Gutierrez, M. T. (2015). Public Works Programs: A Strategy for Poverty Alleviation: The Gender Dimension Revisited in Employment-Intensive Investment Programmes in 30 Countries in Africa, Asia, Latin America and the Caribbean. *Employment Sector, Employment Working Paper*, No:194, Geneva: ILO.
- Tunalı, İ. (2004). *İstihdam Durum Raporu: Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması*. Ankara: Türkiye İş Kurumu (Ankara Üniversitesi Basımevi).

Uşen, Ş. (2007). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Aktif Emek Piyasası Politikaları. *Çalışma ve Toplum*, 2(13), 65-95.

İŞKUR, (2016a, 15 Haziran). İşgücü Uyum Projesi. Erişim adresi:
http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/isgucu_uyum.htm

İŞKUR, (2016b, 15 Haziran). İstihdam ve Eğitim Projesi. Erişim adresi:
http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/ieprojesi.htm

TÜRK-İŞ, (2016, 18 Temmuz). Haziran 2016 Açlık ve Yoksulluk Sınırı. Erişim adresi:
<http://www.turkis.org.tr/HAZIRAN-2016-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d1112#sthash.J8KBEK2f.dpuf>

TÜİK, (2016, 27 Ağustos). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr>